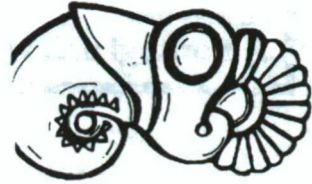

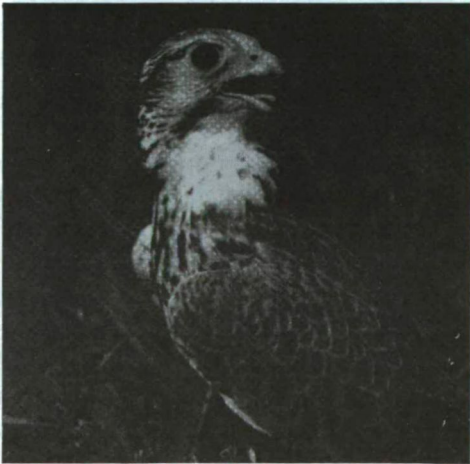
delkezik, ahogy a szkíta zablalemez is kihangsúlyozza, hegyes a szárnya, csúdje csupasz, „gatyája” van. Azonban az ábrázolások a századok alatt nem úgy alakultak, hogy arról pontosan felismerhetővé váljon, hanem éppen ellenkezőleg. Vagyis nem az a fontos, hogy a madár milyen fajú, hanem az, hogy Isten küldötte.

A középkorban két papot is perbe fogtak eretnkség miatt – jegyzi fel a Kassai Kódex írója –, mert megáldoták karácsonykor a fiatal kerecsensólymokat. Ennek a szokásnak pogány, de kereszténnyé alakult változatával még ma is találkozhatunk, pl. Mátraverebélyen, ahol az éjféli misén, karácsonykor, a templomban énekesmadarakat engednek el. Itt is az isteni akaratból történő születést idézik meg e szokással, hiszen a fény és Jézus egyszerre születik (december 21., téli napforduló), az Úr gyermeke, az Úr akaratából.

A kerecsensólyom tehát nem csak ritkasága miatt kell, hogy fontos legyen számunkra – magyaroknak –, hanem történelmünk fontos része, résztvevője: igazi magyar madár.

Rajzok: GÁL ÉVA ANNA

A 930-as évek arabul író földrajztudósa; Ibn Ruszta így tudósít őseinkről: „[ezek] a magyarok szemrevaló, szép külsejű emberek, nagytestűek, vagyonosak és szembetűnően gazdagok, amit kereskedelmünknek köszönhetnek. Ruhájuk brokátból készült. Fegyvereik ezüsttel vannak kiverve és gyönggyel berakottak...” Közel 150 év múlva Kálmán királynak (1096–1116) I. törvénykönyvének 70. szakaszában rendelkezik a papokról, akiknek a világi ruha viselését, és pontos leírást ad a kor viseletéről. : „[ne használhassanak] hasított bőrmentét vagy tarka színű ruhát, sárga kesztyűt, vörös nyeregtakarót vagy zöld köpenyt, bocskort vagy süveget, festett vagy selyemmel díszített sarut, úgyszintén selyemből készített inget vagy ruhát, s ezeket ne mellen kapcsolják össze kötésekkel vagy csatokkal hanem mintegy nyakat fogják körül.”

Ez a két leírás mutatja, hogy eleink bizony nem vetették meg a szép, színes kelméket. Ha pedig törvényt kellett a színes ruhák viselése ellen hozni, valószínűleg nem egyedi ruhaviselési szokásokról volt szó. Ezek a korabeli tudósítások sokat segítenek a művészet-, művelődéstörténettel foglalkozóknak. A régészet és az ethnographia teszi teljessé a kutatást, s próbál meg valós képeket adni a kor emberéről.

A női viselet egyik legreprezentatívabb leletegyüttese a szeged-bojárhalmi 3. sír adja, melyből 272 régiség került elő. Találtak egy aranygyűrűt karacolkövel, csüngős fülbevalót. A fejdísz eredetileg mezőkre tagolt, széles pártából állt, amelyről egy csüngősor lógott alá, övezve a homlokot. Valószínű, hogy a fejet borító kendőre vagy fátyolra varrták fel azokat a bronz áttört korongokat, amelyeken a palmettás díszek mellett gyakori a griff vagy valamilyen egyéb állat ábrázolása. Nyakában két szem gyöngyöt hordott vékony bőrön vagy fonalon. Az ing szabására a vállnál talált gomb elhelyezkedéséről következtethetünk. Mivel a bal vállon kapcsolódik a gomb, így valószínű, hogy szabása olyan lehetett, mint a mai orosz ingké. Az ujjakon, nyakon és szegélyeken korongos és csüngős vezeték díszíti. Egy másik leletben, a madarasi temető

6. sírjában nyugvó nő lenvászon ingjének nyakkivágása V alakú volt. A nyakkivágást selyemszalag szegélyezte, amelyet 21, rombusz alakú ezüstlemez ékesített. A nő kezét két karperec ékesítette. Az egyik szalagszerűen nyitott, a másik römör arany formája zárt. A sírban találtak 16 db nagyalakú korongot. A pártán nem lehettek, mert jóval hosszabb szalagra fértek volna rá, mint a fejet övező párta. A megoldást a turkesztáni falfestmények adták. A magyarral rokon kelet-turkesztáni viseletben a kabátok a sírban talált korongokhoz-hasonló szegély díszíti.

A honfoglaló asszonyaink nadrágot viseltek. Erre abból következtek, hogy sírjaikba tett nyergük megegyezett a férfiakéval. Ezen pedig nem lehetett szoknyában ülni. Ezt a feltevést támasztja alá az is, hogy a bokák körül gyakran találunk gyöngyöket, ezek valószínűleg a nadrág alját díszítették.

A ruha szabása valószínűleg egyforma volt a gazdagoknál és a szegényeknél egyaránt, a különbséget az anyag és a díszítettség jelentette. A ruházatot az öv fogta össze. A szeged-bojárhalmi leletben két darabot találtak belőle. Az egyikben egy nagyobbfajta csüngős veret díszíti, melynek közepén színes kő ül, a hátlapján négy kis fül, ami azt bizonyítja, hogy szövött vagy font övrc erősítve viselték. Mivel nincs rajta csat, így valószínűleg paszományszerűen kapcsolták össze.

Az olyan tehetősebb sírokban, mint a szeged-bojárhalmi fémráteres, fémgombos félkunkorodó orrú csizmákat lehet találni.

A férfiak viselete nem sokban különbözött a nőkéétől. Ingük álló nyakú rövid vászoning. E fölé szűk ujjaskabát, a kabát fölé pedig kaftán-szerű köpeny került, amelyet derékon kapcsoltak össze pártaövel. Csizmájuk puhatalpú, oldalán varrott, felkapott orrú, gyakran díszes lábbeli. Rekonstrukciójában a Kínában, Turkesztánban fennmaradt falfestmények segítettek. A fejfedő – kucsma – hegyes bőr vagy nemezsüveg volt, lehajtható széle télen a fület védte. A süveg csúcsát az előkelők néha szépen díszített ezüstkúppal látták el (beregszászi lelet). A süveg alatt vászonzólból készült turbánfélét hordhattak, a nyári melegben ez védte a fejet. A magyar férfiak hajviseletéről meglehetősen sok adat szól. Az egyik egykorú ábrázolás a regensburgi kolostor egyik ablakát tartó íven látha-

tó. Erre faragtak rá egy fejet, ami teljesen tar, csak a hármasonatba font haja látszik.

A másik fennmaradt ábrázolás az oroszországi Csernigorban található. A férfi fejét három ágból font varkocs ékíti, de a fej maga nincs körbeborotválva. Más adatok szerint egy tincs kivételével leborotválták a hajukat, vagy csak a homlok feletti részt borotválták ki.

Fehér Géza szerint a hajviseletnek rangjelző szerepe is volt, az előkelők nem nyírták hajukat, hanem gyöngyökkel ékesítették. A férfisírok legszebb leleteit az övek és a tarsoly jelentü. Sokféle verettel díszített általában aranyozott ezüsből, az Árpád-korban bronzból is készültek. Eleinte a medencecsont körül heverő díszeket összegyűjtötték, leírták helyzetüket, de ebből az övet elképzelni nem lehetett. Zichy István gróf volt az, aki észrevette, hogy a nagy szíjvéget nem lehetett átbújtatni az öv csatjának karikáján, tehát az övet nem lehetett felcsatolni. A megfejtést Dienes István egyik ásátása hozta meg: a csat a veretes öv mellékpántján volt és ez az öv másik mellékpántjába kapcsolódott, így nem kellett áthúzni a nagy szíjvéget a csaton. A veretes szíjat átbújtatták magán és így csüngött le hosszában a bal combon. A szíjra függesztőszíjakkal csatlakoztatva szerelték fel a tarsolyt és a kést. A tarsolyban csiholóvasat, kovát és fenőkövet tartottak. Máig közel 30, lemezes és veretes tarsoly került elő a Kárpát-medencében.

A tarsolyoknak is volt rangjelző szerepük. Általában a sírsor, vagy a sírcsoport közepén, a mellékletekkel leggazdagabban ellátott férfisírból kerültek elő (Kenézeli, Újfehértó, Karos). A tarsolyok többségét a Felső-Tisza vidékéről ismerjük, megmunkálásuk lehet rajzos vagy dombozműves. Mindkét típuson megmutatkozik ötvöseink leleményessége és szépérzéke.

Sajnos, sem a női, sem a férfi viseletnél nem tudunk semmit arról, hogy a különböző korú emberek viseletét milyen színek jellemezték. Márpedig kétségtelen, hogy nemcsak rang, hanem korjelző különbség is volt a viseletben, hisz a néphagyomány napjainkig őrzi ezt a szokást. A fegyverzet a férfi ékessége volt. A hadi szerszámok közül is kiemelkedik az íj. Regino prümi apát a kalandozások korában, közvetlenül a honfoglalás után ezt írja: *„karddal nem sokat vágnak le, annál többet öl-*

nek meg nyilakkal, melyet szaruból készített ijaikról oly művészettel igazítanak, hogy alig lehet azokat kikerülni.”

A vogul eredetmondában az ijkészítést az égi Teremtőtől tanulta az ember. Numi Tarem, az öregisten így tanítja az embert: „... *leérkezel az alsó nép lakta kérges földre, ott van az én ígémre termett erdei fám. Kemény fának hasíts keményéből, lágy fának hasíts rugékony részéből, a két fát illeszd egybe. Az Obon ígémre termett halaim között a tokfajta haladnak szerezd meg aztán hólyagját, főzd meg tűzön kétféle fűdat ragaszd egybe, kötözd együtté, ily módon csinálj íjat.”*

Az íjat tehát kemény és rugalmas fából készítették úgy, hogy a részeket összeenyvezték, összekötötték. Regino azonban arról ír, hogy a magyarok íja szaruból készült. A honfoglalás kori íjakat sok sírban megtalálták az íjat erősítő csontlemezeket is. Jó ideig nem figyelték meg, hogyan fekszenek a sírban ezek a lemezek, s mindenre gondoltak, csak arra nem, hogy az íj megerősítését szolgálják. Végül Cs. Sebestyén Károlynak sikerült egy hiteles sírrajz és a párhuzamként felhasznált néprajzi adatok alapján pontosan megrajzolni a magyar íj szerkezetét. A nyílhegyeket, lószerszámot és a fegyvereket a kovácmester, a „vasverő” készítette.

A kézi fegyverek közül leginkább az ún. „Artíla-kardon” szemléltethetjük a magyar szablya minden jellegzetességét. A penge hossza 78 cm, a markolattal együtt 90,5 cm. A markolat a pengéhez szögben hajlik, a penge enyhén ívelt, közepén erőteljes borda fut végig, alsó harmadától mindkét oldala éles. A penge a fokélnél kiszélesedik. A fokélnél kettős oka lehet: az egyik, hogy a háton köszörült szablyavég könnyebb lesz, s ezáltal az ütés súlya nem a penge végén érvényesül, hanem kb. a hajlásnál, az alsó harmadban, ezzel rendkívüli módon megnő a fegyver ereje.

A másik ok az lehetett, hogy nemcsak a lovas, hanem a ló ellen is használták. Míg az első éllel levágott ütés a lovasnak szólt, addig a visszafelé rántott szablya fokélével a ló hasát lehetett támadni. Ez utóbbi miatt kellett megtörni a szablya markolatát, így ugyanis nem kellett a fegyveren fordítani, hanem egyetlen csuklómozdulattal le lehetett csapni a lovas és felkoncolni a lovat.

Ezt az átütő harci erőt szenvedte Európa, s a „*magyarok nyilaitól ments meg uram minket!*” felkiáltás nem volt alaptalan. Az íjak hordtávolsága, a nyilak ereje különféle alakjuk és súlyuk miatt a pán célt is átütötték, közelharcban pedig sem a lovas, sem a ló nem menekülhetett a szablyák és fokosok elől.

A kovács azonban nem csak fegyvert készített. A mezőgazdasági munkákhoz elengedhetetlen szerszámok – ekevasak, ásópapucskok – valamint a lószerszámok készítése is az ő feladata volt. A lovas sírokban többféle zablát találtak. A kengyel gyakran nemesfém berakásos, egy részük pedig aszimmetrikus, nem egyenlő szárú. Ennek oka az lehet, hogy a hátrafelé forduló lovas nyilazáskor biztosabban tudjon támaszkodni.

A ló és lovas közt a kapocs a nyereg volt. Honfoglalás kori nyergeink fanyergek voltak, semmiféle vas alkatrész nem volt benne. Nagysága és formája hasonló volt, mint az alföldi betyárnyergeké, vagy a hegyvidéken használt tiszafüredi mintájú nyergeké.

A nyereg maga két nyeregszárnyra épül fel. E nyeregszárnyak a ló két oldalára fekszenek rá, de nem teljes hosszúságában, hanem csak egy-egy tenyérnyi darabon. Mindkét kápa ív alakú volt, a ló gerince feletti részt szabadon hagyták, hogy a hátgerinc mozgását ne akadályozzák. Az első kápa nagyjából merőlegesen állt, a hátsó kissé megdőlt, hogy kényelmesebben lehessen rajta ülni. A két kápa között feszült a farbőr, erre került a nyeregpárna. A nyeregszárnyak elejéhez kapcsolták a szügyelőt, végeikhez a farhám került. Ezeknek az volt a szerepük, hogy a nyereg csúszkálását megakadályozzák.

A megmaradt farészek vizsgálatából kiderült, hogy hársfából (keményfa) faragták a kápakat, a nyeregdeszkák pedig rezgőnyárból és nyírből (puhafa) készültek.

A honfoglalás korában a rangosabb női nyergekre lólapockából faragott kápadíszeket vertek csont szeggel. Ezeket a csontlemezeket gyönyörűen megfaragták. Az érdekes az, hogy a honfoglalás kori temetők női sírjainak lószerszáma mindig díszesebb, mint a férfiaké. Ez talán azal magyarázható, hogy a férjhezmenéskor kapott hozománynak nálunk is, akárcsak a kirgizeknél vagy más lovasnépeknél, a díszes lószerszám elmaradhatatlan kelléke volt. A szibériai népekről azt olvashatjuk, hogy

még a szegényebb lány is gazdagabb lószerszámmal megy férjhez, mint amilyen az előkelő férfiaké.

Honfoglalás kori temetőink feltárásával és társtudományok kutatásával egyre bővülőbb képet kapunk őseink életéről. De még mindig keveset tudunk. Ezzel a kis dolgozattal szerettem volna egy viszonylag átfogó képet adni őseink megjelenéséről – a teljesség igénye nélkül. Az itt megemlített témák külön-külön is több oldalt érdemelnének, ezt jól tudom. A konferencián egy tízperces referátumra volt lehetőségem, amit – mint diák –, most megköszönök.

Felhasznált irodalom

- 📖 A magyarok elődeiről és a honfoglalásról. S. a. r.: *Györffy György*. Bp., 1975.
- 📖 *Ilon Gábor*: Bevezetés a Kárpát medence régészetébe. Kézirat. Szombathely, 1993.
- 📖 *László Gyula*: A honfoglaló magyar nép élete. Bp., 1944.
- 📖 *László Gyula*: A honfoglalókról. Bp., 1974.
- 📖 *László Gyula*: Árpád népe. Múlt születése sor., Bp., 1988.

